

Leed en erkenning

Verschillen tussen de generaties

TEKST [LIMOR RESHEF EN NICOLE IMMLER](#) BEELD [DEEPAI.ORG](#)

Dat er transgenerationale effecten zijn van individueel en collectief ondergaan leed zoals de Sjoa en de slavernij is bekend, maar minder duidelijk is wat er precies wordt doorgegeven. Onderzoekers van de Universiteit van Humanistiek in Utrecht spraken over trauma, veerkracht en erkenning met drie generaties binnen de Joodse gemeenschap, van oorlogsoverlevenden tot hun kleinkinderen.

Erkenning is een centrale term als wij het over de ervaringen van de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog hebben. Het huidige politieke discours rondom erkenning legt de nadruk vooral op een van de definities van het woord: ‘officiële goedkeuring’, erkenning van officiële instanties, zoals de staat, voor (in het verleden) geleden onrecht. Neem bijvoorbeeld de excuses van Mark Rutte voor het slavernijverleden in december van vorig jaar. Het hele debat was gericht op wat de premier op welke manier doet, op welke dag welke woorden worden gesproken.

Terwijl juist in de maatschappij en bij betrokken groepen er een ander sentiment sterk leeft: zij willen meer meerstemmigheid. ‘Meerstemmigheid’ is een nieuwe term die vaak wordt gebruikt in het debat over het koloniale verleden. Het kan duiden op de stemmen binnen de groep, of zelfs de verschillende stemmen die een individu in zich draagt. Ook in de gesprekken die wij hebben gevoerd binnen de Joodse gemeenschap is gebleken dat de betekenis van erkenning duidelijk verschilt binnen de generaties. Er zijn dus verschillende behoeftes.

Overlevenden en de gemeenschap

Niet voor iedereen is erkenning van slachtofferschap het meest belangrijk. Zo noemen de meesten zich ook overlevenden. Een van de respondenten, die tijdens de Tweede Wereldoorlog was ondergedoken, heeft zichzelf “nooit als oorlogsslachtoffer beschouwd”, omdat zijn leven later “een hele goede wending heeft gehad”. Voor hem staat het meest centraal: “Waardering voor datgene wat je concreet doet, dat ligt dicht bij mijn gevoel dan erkenning [van het oorlogsverleden].”

Andere overlevenden geven aan hoe belangrijk het voor hen is om als lid van de Joodse gemeenschap waardering te krijgen. Zij zorgen voor hun gemeenschap in plaats dat voor hen wordt gezorgd. Zo is een rol te vervullen bij een barmitswa ook een vorm van erkenning: “Nou dat is een ongelofelijke eer. En dat voel ik dan als een erkenning voor mij, het er zijn. [...] Dat voel je dan als een plicht, als een hele mooie plicht.”

Kinderen en ouders

Bij de tweede generatie zien we terug dat het, wanneer het over erkenning gaat, veel gaat over bewijs. Dit noemen wij ook wel het ‘bewijsnarratief’. Zij willen alle details weten uit het verleden maar ook omdat zij de erfenis in het heden voelen: “Of het nou oorlog is, of wat voor andere situatie ook waarbij je een kind een trauma bezorgt, wat effect heeft op generaties. Dat dat bewezen wordt - ik raak er helemaal geëmotioneerd van. Dat vind ik het belangrijkste.”

Dat er overdracht is, weten we uit tientallen onderzoeken; desondanks blijkt er in de families zelf weinig erkenning te zijn van deze doorwerking. Terwijl overlevenden vaak zeggen: “Mijn kinderen zijn de pleister op de wond”, hoor je de tweede generatie zeggen dat zij voor precies deze rol veel van zichzelf moesten opgeven.

Enige citaten: “Te weinig van jezelf houden. Te veel kritiek op jezelf. Misschien gewoon nooit kunnen beantwoorden aan wat je ouders van je verwachtten. Of wat je denkt dat je ouders van je hoopten. Ik denk dat daar een probleem zit. [...] Ja, permanent bevestiging nodig hebben. Ik besta. Ik heb recht op bestaan. Ik mag er zijn. Dat dat dus niet vanzelfsprekend is.”

Dit laat zien dat de stemmen van de ouders in de interne dialoog nog steeds erg dominant zijn. Het uit zich in het gevoel constant verantwoording te moeten afleggen aan de ouders, je extreem verantwoordelijk voor hen te voelen en (te) veel belang te hechten aan hun goedkeuring. Door deze miskening in de familie wordt er veel erkenning in maatschappelijk engagement gezocht.

Kleinkinderen en bestaansrecht

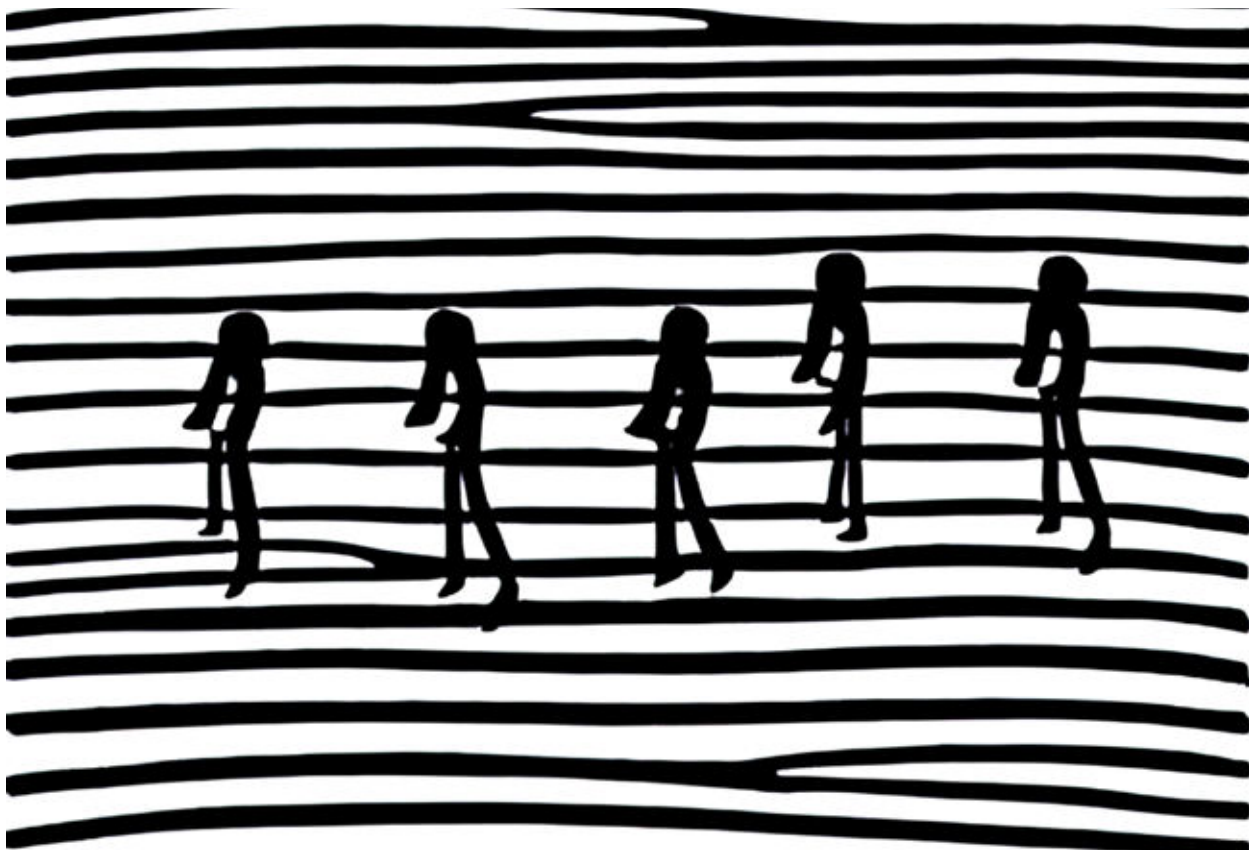
Het vraagstuk van erkenning voor de derde generatie lijkt meer te draaien om de betekenis van het oorlogsverleden in het nu. Omdat zij de oorlog niet zelf hebben ondervonden, maar er toch gevoelens over hebben, speelt bij velen de vraag: mag ik me wel zo voelen? Ook de vraag, 'Heb ik bestaansrecht?' leeft in vele gesprekken. Desondanks willen velen het niet over trauma hebben: "Hoe kan je daar nou last van hebben, ik heb toch niks meegemaakt. Ik heb toch niet ondergedoken gezeten.

iets meer tussen haakjes gezet; er wordt minder belang aan gehecht omdat voor hen duidelijk is "dat de erkenning van de ander niet mag bepalen dat jij er mag zijn".

Wat is erkenning?

Wat leren wij nu over erkenning door deze familiegesprekken? Bij erkenning gaat het ook om het herstel van een relatie; met de Joodse gemeenschap, met de ouders, met de samenleving. Herstel betreft namelijk meer dan de genezing van het individu, het gaat ook om het herstel van sociale relaties.

Terug naar het slavernij debat: Als wij het over dialoog hebben wordt vaak gedacht dat het een proces is tussen twee partijen. Maar wat dit onderzoek laat zien: dialoog draait ook om bewustwording van de eigen meerstemmigheid. Je bent niet alleen kind van, maar ook ouder van, of lid van, en bent ook alle andere stemmen die in je wonen. Deze stemmen maken ook dat erkenning

Ik heb toch niet in een concentratiekamp gezeten. Stel je niet zo aan. Dat kan ik tegen mezelf zeggen." En: "Sommige mensen uit de tweede generatie hebben daar een beetje een handje van 'ik kan niks doen want ik ben zo getraumatiseerd'. Dat is onzin. Je kan alles doen. Alleen, het kan je wel beïnvloeden."

Erkenning is in deze context dan ook de bevestiging dat men deel uitmaakt van dit verleden; dus dat transgenerationale overdracht bestaat. Aangezien er inmiddels al veel over bekend is, is het toch bijzonder dat deze wens nog steeds niet als een legitieme wens ervaren wordt. Dus erkenning nodig heeft. De (wens voor) erkenning wordt hier

veel breder is dan alleen op excuses van de overheid wachten. Maar die zijn wel noodzakelijk om het debat verder te brengen en mensen niet te blokkeren door ze decennialang te miskennen. •

Het onderzoek 'Trauma en Veerkracht: Intergenerationeel Holocaust onderzoek vanuit een existentieel perspectief' wordt geleid door Dr. Nicole Immler en Dr. Carmen Schuhmann van de Universiteit van Humanistiek. Limor Reshef is werkzaam bij dit project als junior onderzoeker.